

Tarbiyalanuvchilarni Nutq Madaniyatiga O'rgatishda Tarbiyachi Nutqi Va Unga Qo'yiladigan Talablar

*Abdullayeva Kamola Erkin qizi*¹

Annotatsiya: Tarbiyalanuvchilarni nutq madaniyatiga o'rgatish, tarbiyachining muhim vazifalaridan biridir. Nutq madaniyati, insonning o'z fikrini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini boshqalarga yetkazish qobiliyatini ifodalaydi. Tarbiyachining nutqi tarbiyalanuvchilar uchun namuna bo'lishi, ularning nutq madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada tarbiyachining nutqi va unga qo'yiladigan talablar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, tarbiyachi, tarbiyalanuvchilar, bilim, malaka, pedagogika, psixologiya.

KIRISH

Tarbiyachining nutqi, birinchi navbatda, aniq va ravshan bo'lishi kerak. Tarbiyalanuvchilar, tarbiyachining nutqidan ko'p narsalarni o'rganadilar. Shuning uchun, tarbiyachi o'z fikrlarini aniq ifodalashi, so'zlarini to'g'ri tanlashi va mantiqiy izchillikni saqlashi zarur. Nutqning aniq va ravshan bo'lishi, tarbiyalanuvchilarning tushunishini osonlashtiradi va ularning nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. Tarbiyachining nutqi, shuningdek, ma'naviy va axloqiy jihatdan ham yuqori bo'lishi kerak. Tarbiyachi, tarbiyalanuvchilarga yaxshi axloqiy qadriyatlarni, madaniyatni va odob-axloq qoidalarini o'rganishda yordam berishi lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Nutq madaniyati, nafaqat so'zlar va ifodalar, balki insonning ichki dunyosi, axloqi va ma'naviyati bilan ham bog'liqdir. Tarbiyachi, o'z nutqida yaxshi odob-axloq qoidalarini namoyon etishi va tarbiyalanuvchilarga yaxshi namuna bo'lishi kerak. Tarbiyachining nutqi, shuningdek, hissiy va ruhiy jihatdan ham boy bo'lishi lozim. Tarbiyalanuvchilar, tarbiyachining nutqidan faqat so'zlar emas, balki uning hissiyotlarini, his-tuyg'ularini ham o'rganadilar. Tarbiyachi, o'z nutqida hissiyotlarni ifodalashga, tarbiyalanuvchilar bilan muloqotda bo'lishga, ularning his-tuyg'ularini tushunishga harakat qilishi zarur. Bu, tarbiyalanuvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachining nutqi, shuningdek, o'quv jarayonida foydalaniladigan metod va usullarga ham bog'liq. Tarbiyachi, o'z nutqida turli metodlardan foydalanishi, tarbiyalanuvchilarni qiziqtirishi va ularning diqqatini jalb qilishi kerak. Nutq madaniyatini o'rganishda, o'yinlar, suhbatlar, munozaralar va boshqa interaktiv usullarni qo'llash, tarbiyalanuvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning nutq madaniyatini rivojlantiradi. Tarbiyachining nutqi, shuningdek, ijtimoiy va madaniy kontekstdan ham kelib chiqishi kerak. Tarbiyachi, tarbiyalanuvchilarning ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini hisobga olishi, ularning ehtiyojlariga mos ravishda nutqini shakllantirishi zarur. Har bir tarbiyalanuvchi o'zining individual xususiyatlariga ega bo'lib, tarbiyachi ularni tushunishi va ularning ehtiyojlariga javob berishi lozim. Bu, tarbiyalanuvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.[1]

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Tarbiyachining nutqiga qo'yiladigan talablar, shuningdek, uning bilim va malakasiga ham bog'liq. Tarbiyachi, o'z sohasida yetarlicha bilimga ega bo'lishi, nutq madaniyati, psixologiya va pedagogika

¹ Andijon Davlat Pedagogika Instituti (ADPI) Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) 1 kurs magistranti, kamolaabdullayeva.9629@gmail.com

bo'yicha bilimlarini oshirishi kerak. Bu, tarbiyachining tarbiyalanuvchilarga sifatli ta'lim berishiga, ularning nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. Tarbiyachi, o'z bilimlarini doimiy ravishda yangilab borishi, yangi usullar va metodlarni o'rganishi zarur. Tarbiyachining nutqi, shuningdek, o'z-o'zini tarbiyalash va rivojlantirish jarayonida ham muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachi, o'z nutqini doimiy ravishda tahlil qilishi, kamchiliklarini aniqlashi va ularni bartaraf etishga harakat qilishi kerak. Bu, uning nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi va tarbiyalanuvchilarga sifatli ta'lim berish imkonini yaratadi. Tarbiyalanuvchilarni nutq madaniyatiga o'rgatishda tarbiyachining nutqi va unga qo'yiladigan talablar, ularning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi, o'z nutqini aniq, ravshan, ma'naviy, hissiy va ijtimoiy jihatdan boy bo'lishini ta'minlashi zarur. Bu, tarbiyalanuvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Tarbiyachining bilim va malakasi, o'z-o'zini tarbiyalash jarayoni, shuningdek, tarbiyalanuvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda nutqni shakllantirish, ularning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim omillar hisoblanadi.[2]

Nutq madaniyatini rivojlantirishda tarbiyachining o'z-o'zini tarbiyalash jarayoni juda muhimdir. Bu jarayon, tarbiyachining professional va shaxsiy rivojlanishiga, shuningdek, tarbiyalanuvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishga katta ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyachining o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida ko'plab ijobiy jihatlar mavjud. Birinchidan, tarbiyachi o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab boradi. Bu, nutq madaniyatini rivojlantirishda zarur bo'lgan yangi metod va usullarni o'rganish imkonini yaratadi. Tarbiyachi yangi bilimlarni o'zlashtirib, o'z nutqini yanada sifatli va samarali qilishga erishadi. Buning natijasida, tarbiyalanuvchilar ham yuqori sifatli ta'lim oladi va ularning nutq madaniyati rivojlanadi. Ikkinchidan, o'z-o'zini tahlil qilish jarayoni tarbiyachiga o'z nutqini tahlil qilish imkonini beradi. Tarbiyachi o'z nutqidagi kamchiliklarni aniqlashi va ularni bartaraf etishga harakat qilishi mumkin. Bu jarayon, tarbiyalanuvchilar uchun namuna bo'lishda muhim ahamiyatga ega. [5]

Tarbiyachi o'z nutqidagi xatolarni tuzatish orqali tarbiyalanuvchilarga to'g'ri nutq madaniyatini o'rgatishda samarali bo'lishi mumkin. Shaxsiy rivojlanish ham o'z-o'zini tarbiyalash jarayonining muhim jihatlaridan biridir. Tarbiyachi o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida nafaqat professionallikni, balki shaxsiy sifatlarini ham rivojlantiradi. Bu, tarbiyachining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, stressni boshqarish qobiliyatini yaxshilaydi va o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda yordam beradi. Shaxsiy rivojlanish, tarbiyalanuvchilar bilan muloqotda yanada samarali bo'lish imkonini yaratadi. Hissiy intellektni rivojlantirish ham o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachi o'z his-tuyg'ularini tushunish va boshqarish qobiliyatini oshirib, tarbiyalanuvchilarning his-tuyg'ularini ham yaxshiroq tushunishi mumkin. Bu, tarbiyalanuvchilar bilan muloqotda yanada samimiy va samara beruvchi bo'lish imkonini beradi.[3]

Bundan tashqari, tarbiyachi o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida ijtimoiy va madaniy kontekstni yaxshiroq tushunishi mumkin. Bu, tarbiyalanuvchilar bilan muloqotda ularning madaniyati, urf-odatlar va ehtiyojlarini hisobga olish imkonini beradi. Tarbiyachi, tarbiyalanuvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning nutq madaniyatini rivojlantirishda yanada samarali bo'lishi mumkin. O'z-o'zini motivatsiya qilish jarayoni ham tarbiyachining o'z-o'zini tarbiyalashida muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi o'z maqsadlariga erishish uchun doimiy ravishda harakat qilishga undaydigan ichki motivatsiyani rivojlantirishi mumkin. Bu, tarbiyalanuvchilar uchun ham motivatsion muhit yaratadi va ularning o'z nutq madaniyatini rivojlantirishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Tarbiyachining o'z-o'zini tarbiyalash jarayoni nutq madaniyatini rivojlantirishda juda muhimdir. Bu jarayon, tarbiyachining professional malakasini oshirish, shaxsiy rivojlanishni ta'minlash, hissiy intellektni rivojlantirish va tarbiyalanuvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishda muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi o'z-o'zini tarbiyalash orqali, nafaqat o'z nutq madaniyatini, balki tarbiyalanuvchilarning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu jarayon, tarbiyachining o'ziga xos qobiliyatlarini ochib berish va tarbiyalanuvchilarni nutq madaniyatida yuqori darajada rivojlantirishga yordam beradi.[4]

Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini oshirish to'g'risida prezident farmoni qabul qilindi:

Prezident farmoniga ko'ra, bog'chalarda direktor o'rinbosari lavozimi joriy etiladi. Muassasalarda kichik va o'rta guruhlardagi bolalarda kognitiv, psixomotor va ijtimoiy ko'nikmalar rivojlantiriladi. Bog'cha rahbari va pedagog kadrlarini vazir jamg'armasi hisobidan rag'batlantirishga ruxsat etiladi.

30-sentabr kuni prezidentning "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi [PF-152-sonli] farmoni qabul qilindi. Bu haqda Adliya vazirligi xabar qildi.

Farmonga ko'ra, maktabgacha ta'limning davlat ta'lim dasturi doirasida quyidagilar amalga oshiriladi:

- kichik va o'rta guruhlardagi bolalarda kognitiv, psixomotor va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish;
- katta va maktabga tayyorlov guruhlaridagi bolalarda bilim olish, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan o'quv-metodik materiallarni ishlab chiqish.
- 2026/2027 o'quv yilidan:
- bog'chalar tomonidan Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida bolaning rivojlanish xaritasini yuritish amaliyoti joriy qilinadi;
- maktabga tayyorlov guruhlarini tamomlagan bolalarga ularning rivojlanish xaritasi asosida bir yillik maktabga tayyorlovdan o'tganlik haqida elektron sertifikat berish yo'lga qo'yiladi.
- 2025-yil 1-avgustgacha:
- maktabgacha ta'limning davlat ta'lim dasturi doirasida ishlab chiqilgan elektron resurslar, audiovizual mahsulotlar va o'quv-metodik materiallar Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida joylashtiriladi hamda ulardan erkin va bepul foydalanish imkoniyati yaratiladi;

Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida ota-onalar uchun shaxsiy kabinet yaratiladi va unda bolaning rivojlanish xaritasi ma'lumotlarining joylashtirilishi ta'minlanadi.

Farmonga ko'ra, 2025-yil 1-yanvardan:

- maktabgacha ta'lim tashkilotining direktori o'rinbosari lavozimi joriy etiladi;
- respublikaning barcha tuman (shahar)larida kamida bittadan tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyati yo'lga qo'yiladi;
- barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarida malaka oshirishning "Metodik mahorat soati", tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlarida esa "Metodik mahorat kuni" kabi shakllari bosqichma-bosqich joriy etiladi;
- trener sifatida faoliyat yuritayotgan direktor o'rinbosarlariga lavozim maoshining 20 foizi miqdorida qo'shimcha har oylik ustama haq to'lanadi.

2025-yil 1-martdan tajriba-sinov tariqasida respublikaning uzoq va chekka hududlarida joylashgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog kadrlari uchun mobil malaka oshirish xizmatlari joriy etiladi.[8]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tarbiyalanuvchilarni nutq madaniyatiga o'rgatishda tarbiyachining nutqi va unga qo'yiladigan talablar, tarbiyalanuvchilarning rivojlanishi va nutq madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi, o'z nutqini doimiy ravishda rivojlantirib borishi, tarbiyalanuvchilarni qiziqtirishi va ularning ehtiyojlariga javob berishi kerak. Nutq madaniyatini o'rganish, tarbiyalanuvchilarni o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini ifodalashda yordam beradi va ularning shaxsiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jumaniyazova, D. (2020). Nutq madaniyati va uning rivojlanishi. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
2. Xolmatova S. (2019). Tarbiyachi nutqi va tarbiyalanuvchilar bilan muloqot. Samarkand: SamDCHT.
3. Rahimov A. (2021). O'zbek tilida nutq madaniyati. Tashkent: Fan va texnologiya.
4. Sodiqova, M. (2022). Tarbiyachining nutq madaniyati: nazariya va amaliyot. Buxoro: BuxDTI.
5. Toshpulatov X. (2023). O'zbek tilida nutq madaniyatini rivojlantirish. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
6. Nazarova, L. (2020). Tarbiyalanuvchilarni nutq madaniyatiga o'rgatish usullari. Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.
7. Khamraev, D. (2021). Nutq madaniyati va tarbiyalanuvchilar. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
8. <https://www.gazeta.uz/oz/2024/10/04/mtt/>

